

УДК 347.168

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.36>

КОМПЕТЕНЦІЯ НАГЛЯДОВОЇ РАДІАКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Кравець В.І.,*аспірантка кафедри судочинства**Навчально-наукового юридичного інституту,**Карпатський національний університет імені Василя Стефаника*

Кравець В.І. Компетенція наглядової ради акціонерного товариства.

У статті досліджується компетенція наглядової ради акціонерного товариства в умовах оновленого законодавчого регулювання. Актуальність теми зумовлена реформуванням корпоративного управління в Україні та прийняттям нового Закону України «Про акціонерні товариства», який деталізував та розширив повноваження наглядових рад. Зокрема, наголошується на необхідності наукового переосмислення класифікації повноважень цього органу, адже попередні дослідження спиралися переважно на редакцію закону 2008 року. Метою статті є класифікація компетенції наглядової ради за основними ознаками з урахуванням сучасних правових реалій.

У ході аналізу здійснено порівняння існуючих наукових підходів до визначення меж компетенції наглядової ради та надано авторську систематизацію її повноважень. Визначено, що вони охоплюють: затвердження внутрішніх положень, формування стратегії розвитку АТ, організацію та проведення загальних зборів, обрання і припинення повноважень посадових осіб органів товариства, здійснення контролю за фінансовою звітністю та аудитом, а також ухвалення рішень у сфері фінансово-операційної діяльності. Особливо підкреслюється значення контрольних функцій наглядової ради у забезпеченні прозорості корпоративного управління та запобіганні ризикам неплатоспроможності.

Підкреслюється, що важливим аспектом дослідження є з'ясування специфіки компетенції наглядових рад залежно від структури акціонерного капіталу та сфери діяльності товариства. Автор відзначає, що у державних АТ та компаніях із домінуючою часткою держави наглядові ради наділяються додатковими повноваженнями, пов'язаними із запобіганням конфліктам інтересів, формуванням антикорупційної політики, забезпеченням корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку. Разом із тим, у спеціальних законах передбачені особливості компетенції наглядових рад у банках, страхових компаніях та підприємствах оборонно-промислового комплексу.

Автор робить висновок, що компетенція наглядової ради є багатовимірною та залежить від низки чинників: структури акціонерного капіталу, виду господарської діяльності та особливостей правового регулювання. Запропонована класифікація повноважень дозволяє комплексно оцінити роль наглядової ради у забезпеченні ефективності корпоративного управління та підкреслює її ключове значення у формуванні прозорості та відповідальності діяльності акціонерних товариств.

Ключові слова: наглядова рада, акціонерне товариство, компетенція наглядової ради, корпоративне право, корпоративне управління.

Kravets V.I. Competence of the supervisory board of a joint stock company.

The article examines the competence of the supervisory board of a joint-stock company in the context of updated legislative regulation. The relevance of the topic is due to the reform of corporate governance in Ukraine and the adoption of the new Law of Ukraine "On Joint-Stock Companies", which detailed and expanded the powers of supervisory boards. In particular, the need for a scientific rethinking of the classification of the powers of this body is emphasized, since previous studies were based mainly on the the law of 2008. The purpose of the article is to classify the competence of the supervisory board according to the main features, taking into account modern legal realities.

During the analysis, a comparison of existing scientific approaches to determining the boundaries of the competence of the supervisory board was carried out and the author's systematization of its powers was provided. It is determined that they include: approval of internal regulations, formation of a development strategy of the joint-stock company, organization and holding of general meetings, election and termination of powers of company bodies' officials, control over financial reporting and audit, as well as adoption of decisions in the field of financial and operational activities. The importance of the supervisory board's control functions in ensuring the transparency of corporate governance and preventing insolvency risks is separately emphasized.

It is emphasized that an important aspect of the study is to clarify the specifics of the competence of supervisory boards depending on the structure of share capital and the scope of the company's

activities. The author notes that in state-owned joint-stock companies and companies with a dominant share of the state, supervisory boards are endowed with additional powers related to preventing conflicts of interest, forming an anti-corruption policy, ensuring corporate social responsibility and sustainable development. At the same time, special laws provide for the specifics of the competence of supervisory boards in banks, insurance companies and enterprises of the defense-industrial complex.

The author concludes that the competence of the supervisory board is multidimensional and depends on a number of factors: the structure of share capital, the type of economic activity and the features of legal regulation. The proposed classification of powers allows for a comprehensive assessment of the role of the supervisory board in ensuring the effectiveness of corporate governance and emphasizes its key importance in the formation of transparent and responsible activities of joint-stock companies.

Key words: supervisory board, joint-stock company, competence of the supervisory board, corporate law, corporate governance.

Постановки проблеми. Сучасний етап розвитку корпоративних відносин в Україні характеризується посиленням ролі акціонерних товариств як ключових учасників ринкової економіки. Забезпечення ефективної системи корпоративного управління є необхідною умовою підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності таких суб'єктів. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність наглядової ради, яка виступає центральним органом контролю, стратегічного управління та координації взаємодії між акціонерами та виконавчими органами. Актуальність дослідження компетенції наглядової ради зумовлена не лише її функціональним змістом, але й потребою у формуванні збалансованої моделі розподілу повноважень у системі корпоративного управління.

Додатковим чинником актуалізації теми є прийняття нового Закону України «Про акціонерні товариства» [1] (2022 р.), який істотно розширив і конкретизував компетенцію наглядових рад.

Мета дослідження. Тому мета статті полягає у класифікації повноважень наглядової ради за певними ознаками.

Стан опрацювання. Проблематика функціонування органів управління АТ була предметом наукових досліджень низки вчених, зокрема, таких як С.В. Артеменко, О.А. Беляневич, І.І. Банасевич, Т.В. Блаженко, В.А. Васильєва, В.С. Веремчук, О.М. Вінник, О.В. Гарагонич, А.В. Зеліско, О.І. Зозуляк, О.Р. Кібенко, О.Р. Ковалишин, О.В. Кологойда, А.В. Мякий, О.В. Серт, Л.В. Сіщук, А.В. Смітюх, І.В. Спасибо-Фатєєва, О.А. Черненко, В.В. Щербаков, Н.В. Щербакова, В.С. Щербина та інші.

Однак детального дослідження компетенції наглядової ради АТ за новим Законом України «Про акціонерні товариства» не здійснювалося.

Виклад основного матеріалу. Компетенція органу управління (лат. *competentia* – відповідність, узгодженість) – це коло повноважень, наданих законом статутом або іншим актом конкретного органу. Під компетенцією розуміється сукупність встановлених в офіційній формі прав та обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу приймати обов'язкові до виконання рішення, організовувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності [2, с. 197].

Як зазначає О.М. Вінник, повноваження наглядової ради є традиційними як для будь-якого колегіального органу: забезпечення організації роботи ради; скликання засідань ради і головування на них; відкриття загальних зборів товариства; інші повноваження, що передбачені статутом (наприклад, представництво товариства у судових справах за позовами до посадових осіб інших органів товариства) [3, с. 166-167].

Якщо простежити хронологію змін правової норми ст. 71 про компетенцію наглядової ради від Закону України «Про господарські товариства» і по сьогодні, то прослідковується чітка тенденція не тільки до перманентного зростання їх переліку, але й вагомості, значення, впливу відповідних повноважень на господарську діяльність товариства. За Законом України «Про господарські товариства» компетенція наглядової ради зводилася до представництва інтересів акціонерів у період між проведенням загальних зборів і в межах компетенції, визначеної статутом, оскільки хоча б якого-небудь мінімального встановленого законом переліку повноважень не було. Станом на сьогодні компетенція ради є достатньо широкою і разом з тим невичерпною (п. 34 ч. 2 ст. 71 Закону) – тобто у статуті може бути закріплено і ряд інших додаткових повноважень.

В науковій літературі лише було здійснено спроби класифікації відповідних повноважень на групи ще в рамках попереднього Закону (2008р.). А.В. Мякий компетенцію наглядової ради корпоративних підприємств поділяє на три групи: 1) повноваження щодо контролю за роботою виконавчого органу (укладення від імені товариства контракту з керівником, затвердження умов договорів з головою (членами) правління та ін.); 2) повноваження щодо роботи з акціонерами

(організація і контроль за виконанням рішень загальних зборів, узгодження порядку денного і попередній розгляд питань, включених до неї, вимога про скликання позачергових зборів тощо); 3) повноваження щодо вирішення фінансових питань діяльності товариства (визначення основних напрямів діяльності товариства і затвердження його планів, узгодження правочинів; вибір аудитора та ін.) [4, с. 178].

Однак згадана вище класифікація була здійснена на основі уже не чинного на сьогодні Закону України «Про акціонерні товариства» (2008р.), а тому не в повній мірі відповідає сучасним реаліям (зокрема, в частині формування комітетів наглядової ради, визначення стратегії, вирішення питань про участь товариства у промислово-фінансових групах та інших об'єднаннях, тощо). У зв'язку з цим, видається, доречним навести власну класифікацію повноважень наглядової ради.

До виключної компетенції наглядової ради належить такі групи повноважень:

- *затвердження внутрішніх положень*, якими регулюється діяльність товариства (п. 1), крім тих, що належать до виключної компетенції загальних зборів, затвердження положень про комітети наглядової ради (п. 33) тощо;
- *визначення стратегії розвитку товариства* (затвердження стратегічного плану розвитку та показників результативності акціонерного товариства, річного фінансового плану та звіту про його виконання, річного інвестиційного плану, інвестиційного плану на середньострокову перспективу; вирішення питань про створення та/або участь у будь-яких юридичних особах, їх реорганізацію та ліквідацію, участь товариства у промислово-фінансових групах та інших об'єднаннях (п. 1-1, 1-2, 22-25));
- *організація та проведення загальних зборів* (підготовка та затвердження проекту порядку денного та порядку денного загальних зборів, прийняття рішення про дату їх проведення; формування тимчасової лічильної комісії у разі скликання загальних зборів наглядовою радою; затвердження форми і тексту бюлетеня для голосування, тощо);
- *обрання та припинення повноважень посадових осіб органів товариства* (голови і членів виконавчого органу товариства, керівника підрозділу внутрішнього аудиту (внутрішнього аудитора), корпоративного секретаря, інших органів товариства а також затвердження умов їх контрактів або трудових договорів (п. 9-16, п. 17));
- *контрольні повноваження* (внутрішнього аудитора), затвердження та надання рекомендацій загальним зборам за результатами розгляду аудиторського звіту суб'єкта аудиторської діяльності щодо фінансової звітності товариства для прийняття рішення щодо нього; затвердження звіту та висновків підрозділу внутрішнього аудиту (внутрішнього аудитора), затвердження та надання рекомендацій загальним зборам за результатами розгляду аудиторського звіту суб'єкта аудиторської діяльності щодо фінансової звітності товариства для прийняття рішення щодо нього (п.п. 14-16, 18-19), контроль ймовірності визнання товариства неплатоспроможним (п. 29));
- *операційні (фінансові) повноваження*, до яких належать прийняття рішення про розміщення або викуп товариством інших, ніж акції, цінних паперів (п. 6, п. 7), затвердження ринкової вартості майна у випадках, передбачених Законом (п. 8), прийняття рішення про вчинення значних правочинів або правочинів із заінтересованістю у випадках, передбачених ст.ст. 107 і 108 Закону;
- вирішення інших питань, крім тих, що належать до виключної компетенції загальних зборів згідно із законом та статутом АТ (ч. 2 ст. 71 Закону).

Наглядова рада має право включити до порядку денного загальних зборів акціонерів будь-яке питання, що віднесено до її виключної компетенції законом або статутом АТ, для його вирішення загальними зборами (ч. 1 ст. 39 Закону).

Стосовно віднесення тих чи інших повноважень до компетенції наглядової ради в юридичній літературі містяться як схвальні, так і критичні точки зору. На думку С.В. Артеменко, віднесення до компетенції наглядової ради питань щодо управління АТ фактично призводить до ситуації, за якої рішення щодо управління приймається тими ж особами, на яких покладено здійснення контролю, що є неприпустимим [5, с. 12]. І. Сахніцька навпаки відзначає, що передання наглядовій раді повноважень стосовно обрання та припинення повноважень посадових осіб виконавчого органу управління обумовлено необхідністю оперативно вирішувати питання формування менеджерського складу, неповнота якого може негативно вплинути на управління підприємством, та проведення оцінки його дій з урахуванням того, чи відповідають такі дії загальним інтересам підприємства [6, с. 22].

Труднощі з точним визначенням переліку завдань наглядових рад виникають, серед іншого, через різні очікування ринку капіталу щодо наглядових органів у публічних компаніях. Залишається дискусійним, чи повинна наглядова рада разом з керівництвом брати участь у розробці стратегії компанії, і якщо так, то якою мірою [7, с. 147].

С.В. Артеменко зазначає, що регулювання наглядовою радою діяльності правління не повинне торкатись питань господарської діяльності товариства і наглядова рада не має права підмінити собою правління та виконувати непрапанні їй функції. Вказане, проте, не виключає можливості прийняття радою товариства рішень з приводу можливості укладення товариством певних правочинів, в залежності від різноманітних критеріїв (вартість відчужуваного майна, предмет договору (нерухомість, цінні папери) та ін. [5, с. 12]. До компетенції наглядової ради слід віднести також затвердження угод договорів, які стосуються господарської діяльності товариства, але попри ті, затвердження яких уже передбачено Законом. Зокрема Н. Ментух вважає за доцільне в статуті АТ, яке провадить лізингову діяльність, передбачати конкретні види правочинів, які потребують затвердження наглядовою радою [8, с. 102].

На думку В.С. Веремчука, загальні збори слід наділити правом скасування рішень наглядових рад, прийнятих ними у межах своєї компетенції, оскільки принцип суворого розподілу повноважень між загальними зборами та наглядовою радою товариства є недоречним: загальні збори як «колективний принципал» (власник бізнесу) повинен мати можливість сказати «останнє слово» за будь-яких обставин і мати можливість скасувати рішення менеджменту товариства в особі складу наглядової ради [9].

І навпаки, на думку А.П. Єфименка, при всій зовнішній демократичності забезпечення найширших повноважень загальних зборів акціонерів, такий підхід (можливість передання на розгляд загальних зборів питань, що належать до компетенції наглядової ради) шкодить інтересам товариства та акціонерів, оскільки багато питань, віднесених до компетенції наглядової ради, вимагають прийняття кваліфікованих, інформованих та зважених рішень в межах послідовної політики, тоді як загальні збори можуть стати об'єктом маніпулювань окремих груп акціонерів чи менеджменту [10, с. 174].

Втім, на нашу думку, конструкція абз. 3 ч. 1 ст. 39 Закону є цілком виваженою та збалансованою. З одного боку наглядова рада може зняти з себе відповідальність за прийняття найбільш доленосних рішень стосовно товариства, а можливість винесення на розгляд загальних зборів будь-якого питання, що відноситься до компетенції наглядової ради, ще раз підтверджує примат загальних зборів у відносинах корпоративного управління. Разом з тим за наглядовою радою залишено право, а не обов'язок передати на розгляд порядку денного загальних зборів певні питання. Таким чином, виключається будь-яке примусове втручання в діяльність даного органу управління.

Компетенція наглядової ради, визначена в ст. 71 Закону, є загальною для всіх видів АТ. Однак певні відмінності в компетенції мають місце в залежності від того, хто є власником корпоративних прав АТ а також в якій сфері господарювання АТ провадить підприємницьку діяльність.

а) *структура акціонерного капіталу*. Дещо ширшою компетенцією наділені наглядові ради АТ, які є державними підприємствами (100 відсотків акцій якого прямо або опосередковано належать державі), а також АТ, з часткою держави у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі. Ці особливості регулюються або в окремих законах або постановах КМУ (наприклад, АТ «НАК «Нафтогаз України» [11], АТ «Українська залізниця» (п. 71) [12], АТ «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» (п. 84) [13] тощо) або Законом України «Про управління об'єктами державної власності».

Зокрема, до компетенції наглядових рад АТ, з часткою держави у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій належать державі, належить: забезпечення запобігання, виявлення та врегулювання конфліктів інтересів керівника та членів наглядової ради, у тому числі за використанням майна державного унітарного підприємства в особистих інтересах та укладенням угод з пов'язаними особами, а також інформування суб'єкта управління державного унітарного підприємства про виявлені порушення (п. 12); формування антикорупційної політики підприємства та затвердження правил ділової етики (п. 18); формування політики корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку (п. 19 ст. 11-4 Закону України «Про управління об'єктами державної власності»).

Компетенція усіх інших АТ, тобто АТ з часткою держави в акціонерному капіталі менше 50% або без такої, регулюються Законом України «Про акціонерні товариства».

В науковій літературі висловлено ряд критичних зауважень також стосовно регулювання специфіки компетенції наглядових рад у державних компаніях. Е. Кулага серед проблем правового статусу наглядових рад державних акціонерних товариств відзначає: 1) складність і суперечливість законодавства. 2) нечітке розмежування повноважень між уповноваженими органами управління (власниками) та органами управління підприємств (правління, наглядові ради, ради директорів); 3) відсутність критеріїв, за якими вони могли б звітувати та методики оцінювання їхньої діяльності, що включає в себе питання відсутності затверджених ключових показників ефективності; 4) установлення політики оплати праці, у т. ч. щодо державних службовців, які виконують функції представників держави у наглядовій раді [14, с. 40].

К.С. Спиридонова акцентує увагу на проблемах порядку прийняття рішень в умовах воєнного стану. У період дії відповідного правового режиму в Україні та протягом 12 місяців з дня його припинення чи скасування, але не більше трьох років з дня набрання чинності цим Законом, у господарських товариствах, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, *орган управління державного унітарного підприємства, загальні збори господарського товариства мають право приймати рішення з питань, що належать до виключної компетенції наглядової ради* згідно із законом та/або статутом, до обрання нового складу наглядової ради. Після набрання наглядовою радою правомочності рішення, які належать до виключної компетенції наглядової ради і були прийняті органом управління/загальними зборами акціонерів у період її неправомочності, можуть бути переглянуті наглядовою радою (п. 6 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління» від 22 лютого 2024 року № 3587-IX). Тому, на думку вченої, зазначена норма створює ситуацію, коли міністерство, що виконує функції акціонера, може бути зацікавленим у відсутності правомочної та незалежної наглядової ради адже буде мати правові підстави виконувати функції наглядової ради, в тому числі, такі стратегічно важливі, як обрання (призначення) членів виконавчого органу [15, с. 58].

б) *вид господарської діяльності*. Варто також враховувати, що певні відмінності можуть міститися в спеціальних законах, якими регулюється порядок провадження певного виду господарської діяльності. Наприклад, згідно ч. 7 ст. 25 Закону України «Про страхування» у порівнянні з типовою компетенцією, визначеною ст. 71 Закону № 2465-IX, до повноважень наглядових рад страховиків належить: контроль за усуненням недоліків, виявлених Регулятором, іншими органами, які відповідно до закону в межах своєї компетенції здійснюють нагляд за діяльністю страховика, та суб'єктом аудиторської діяльності за результатами проведення аудиту фінансової звітності (консолідованої фінансової звітності) страховика (п. 28); затвердження проекту плану добровільного виходу з ринку та/або проекту плану реорганізації (п. 41).

Певні особливості стосуються компетенції наглядової ради в банках, яка регулюється Законом України «Про банки і банківську діяльність»: контроль за усуненням недоліків, виявлених Національним банком України та іншими органами державної влади та управління, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю банку, підрозділом внутрішнього аудиту та аудиторською фірмою за результатами проведення зовнішнього аудиту (п. 19 ст. 39); запровадження та контроль за функціонуванням механізму конфіденційного повідомлення про неприйнятну поведінку у банку та реагування на такі повідомлення (п. 8 ст. 39); визначення джерел капіталізації та іншого фінансування банку (п. 9 ст. 39).

А.В. Мякий вважає, що формулювання у Законі України «Про банки і банківську діяльність» компетенції наглядової ради є невдалим дублюванням із Законом України «Про акціонерні товариства» переліку питань, які ухвалює цей орган. Для вирішення таких суперечностей пропонується закріпити у гл. 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» лише норми, що встановлюють особливості корпоративного управління в банку, а не загальний порядок управління банком, який повторює положення інших законодавчих актів [4, с. 67].

Висновки. Таким чином, компетенція наглядової ради відрізняється в АТ в залежності від: 1) структури акціонерного капіталу (державні АТ, АТ, з часткою держави у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі; 2) виду господарської діяльності (АТ в сфері банківської діяльності, інвестиційної діяльності, страхування, в сфері оборонно-промислового комплексу тощо).

Загалом варто виокремити такі групи повноважень наглядової ради: 1) затвердження внутрішніх положень; 2) визначення стратегії розвитку товариства; 3) організація та проведення загальних зборів; 4) обрання та припинення повноважень посадових осіб органів товариства; 5) контрольні повноваження; 6) операційні (фінансові) повноваження; 7) вирішення інших питань, крім тих, що належать до виключної компетенції загальних зборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про акціонерні товариства: Закон України №2465-IX від 27 липня 2022 р. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 18-19. ст. 81.
2. Юридична енциклопедія. Т. 3. К.: Українська енциклопедія, 2001. С. 197.
3. Вінник О.М. Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства». К. 2010. 312 с.
4. Мякий А.В. Корпоративне управління за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. К., 2017. 229 с.
5. Артеменко С.В. Цивільно-правові проблеми управління акціонерним товариством. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2004. 28 с.

6. Сахнацька І. Аналіз змін до Закону «Про акціонерні товариства» щодо вдосконалення механізму діяльності акціонерних товариств. *Юридичний журнал*. 2011. № 4. С. 22–32.
7. Gad J., The relationship between supervisory board and management and their communication processes in publicly listed companies in Poland. *Comparative Economic Research*. Volume 18. Number 2. 2015. p. 139–160.
8. Ментух Н. Правове становище органів управління лізингової компанії у формі акціонерного товариства. *Актуальні проблеми правознавства*. 4 (20)/2019. С. 99–105.
9. Веремчук В.С. Наглядова рада у системі корпоративного управління господарського товариства: правовий аспект. Одеса, 2021. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/6d037a8f-0b7e-4ba1-b2ac-5885b0e9af1e>.
10. Єфименко А.П. Питання корпоративного управління у законі України «Про акціонерні товариства». *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Випуск 84 (Частина II). 2009. С. 169–179.
11. Питання акціонерного товариства “Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України”: Постанова КМУ № 1044 від 14 грудня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1044-2016-%D0%BF#n1661>.
12. Питання акціонерного товариства “Українська залізниця”: Постанова КМУ № 735 від 2 вересня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2015-%D0%BF#n21>.
13. Про утворення акціонерного товариства “Національна атомна енергогенеруюча компанія “Енергоатом”: Постанова КМУ № 1420 від 29 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1420-2023-%D0%BF#n607>.
14. Кулага Е., Мельниченко О., Проблеми правового статусу наглядової ради державного акціонерного товариства. *Юридичні науки*. 4(115). 2020. С. 35–40.
15. Спиридонова К.С. Особливості правового регулювання діяльності наглядових рад в державних акціонерних товариствах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85(2). С. 54–59.